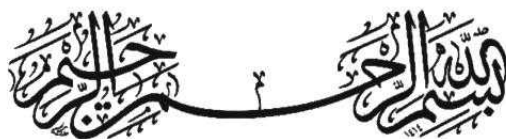

۲۶۱۲۶۶۷

www.ketab.ir

عنوان: شرحی بر توحید شانزده درسی (جلد اول)

مؤلف: دکتر محمد هادی قندهاری

به اهتمام: وحید مهران، محمّد حسین کلاهی

ناشر: خسرو خوبان

نوبت چاپ: اول، تهران، ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۵۲۵-۸-۹

رده‌بندی کنگره: BP۲۱۷/۴

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۷۱۲۱۴

فهرست

۷	مقدمه
۱۱	درس اول
۱۵	اساس دین
۱۶	روایات
۲۱	تفاوت روش انبیا علیهم السلام با روش های بشری در تعلیم و تربیت
۲۱	۱. مکاتب بشری
۳۰	۲. روش انبیا علیهم السلام
۳۳	تعارض روش انبیا علیهم السلام با روش فلسفه و عرفان
۳۶	توحید فطری و نقش انبیا علیهم السلام در تذکر به فطرت ها
۵۰	معنای «فطرت» در روایات
۵۶	انواع آگاهی ها
۵۶	۱. معلومات ادراکی
۵۸	۲. معلومات وجدانی
۶۰	تذکر به وجدان، راه انبیا علیهم السلام
۶۰	ماده «وجدان» در قرآن
۶۳	معنای «وجدان» در دروس معارف
۶۵	تفاوت «وجدان» و «ادراک»
۶۷	استعمال «وجدان» در حکمت متعالیه
۶۹	تفاوت معنای «وجدان» در آثار معارفی و حکمی
۷۴	نسبت «وجدان» و «فطرت»

درس دوم..... ۷۷

لا فکری چگونه است ؟ ۷۸

لا فکری ۷۹

۸۰..... بحث یکم: عقل و فکر در نگاه اسلام و تشیع

۸۵..... بحث دوم: حوزه کاربرد عقل و فکر

۸۹..... بحث سوم: تعقل، تفکر و توهّم: حجاب معرفه الله

۹۱..... بحث چهارم: معنا و ویژگی های «لا فکری»

۹۳..... بحث پنجم: جایگاه لا فکری در وجدان نفس و خدای متعال

۹۵..... بحث ششم: روش لا فکری

۹۵..... بحث هفتم: معنای لا فکری در قاموس عرفان اسلامی

۹۸..... بحث هشتم: بررسی تطبیقی معنای معارفی و عرفانی لا فکری

۹۸..... بحث نهم: پاسخ به ناقدان

۱۰۱..... جمع بندی بحث «لا فکری»

۱۰۲..... نکاتی در باب خواب

۱۰۴..... نکاتی در باب حقیقت انسان

وجدان «خود» ۱۰۶

تفاوت وجدان با القائات مرتاضان ۱۱۶

ویژگی های وجدان نفس ۱۱۸

۱۱۸..... ۱. ویژگی اول وجدان نفس

۱۱۸..... ۲. ویژگی دوم وجدان نفس

۱۱۹..... ۳. ویژگی سوم وجدان نفس

۱۲۱..... ۴. ویژگی چهارم وجدان نفس

۱۲۳..... خروج عن الحدین

۱۳۲..... مرادفات خروج عن الحدین

۱۴۰..... مفهوم فانیاً فی الخارج

۱۴۰..... رمز معجزات انبیاء

۱۴۲..... خلق شیر درنده به دست سه امام

معرفت خدا ۱۴۴

۱۴۶..... جدایی مقام اثبات صانع و معرفه صانع

۱۵۲..... معرفت وهبی خداوند و ایمان اختیاری انسان

۱۵۸	تفاوت ایمان و اسلام
۱۶۵	درس سوم
۱۶۵	طور مصنوعیت
۱۶۸	آیتیت خواب
۱۶۹	اشاره‌ای به سه جزئی بودن انسان
۱۷۱	تنزیه خداوند
۱۷۵	نگاهی به نظریه «تنزیه در عین تشبیه»
۱۷۹	تفسیر لفظ جلاله «الله» در روایات
۱۸۳	تحقیق در معنای «مثل» و «مَثَل»
۱۸۷	تسبیحات اربعه
۱۸۸	معنای اسم و صفت در لسان اهل بیت علیهم السلام
۱۹۰	اسم و صفت در نظام فلسفی و عرفانی
۱۹۲	انواع اسماء و صفات خداوند
۱۹۲	یکم: اسماء لفظی
۱۹۳	دوم: اسماء تکوینی
۱۹۴	توقیفی بودن اسماء و صفات خداوند متعال
۱۹۶	دیدگاه فیلسوفان و عارفان
۱۹۹	مستندات روایی
۲۰۷	بندگی و نقش پیامبران علیهم السلام در تحقق آن
۲۱۱	ارتقاء درجات معرفت
۲۱۲	ازدیاد معرفت خدا در دنیا
۲۱۵	معرفت بسیط و ترکیبی حق متعال
۲۲۳	معرفت دنیا و علیا
۲۲۶	راه‌های روشن نمودن وجدان
۲۲۷	۱. تذکریه تقلبات نفسی
۲۳۳	۲. تذکریه بلایا
۲۴۰	حدیث «ما الحقیقة؟»
۲۴۱	لزوم احتیاط در طرد و طرح روایات
۲۴۴	لقاء الله
۲۴۷	لقاء الهی در قرآن

۲۵۰.....	تفسیر لقای الهی با تکیه بر آموزه‌های روایی
۲۵۵.....	مرادفات «لقاء» در لسان آیات و روایات
۲۵۶.....	تفسیر معتزلی و اشعری «لقاء الله»
۲۵۷.....	دیدگاه فیلسوفان مسلمان
۲۵۸.....	لقای خدا در نظرگاه بهائیان
۲۵۸.....	عجز از شناخت خدا در فلسفه و عرفان اسلامی
۲۶۱.....	کتابنامه

مقدمه

خدای مَنان را شاگردیم که توفیقمان داد و ولی دوران علیه السلام را دستبوس ایم که عنایت خود را شامل حالمان نمود تا قدمی هرچند مختصر در راستای ترویج معارف اهل البیت علیهم السلام برداریم. در طول سال‌های گذشته، تلاش شایانی در راستای تربیت افراد آشنای با معارف کتاب و سنت صورت پذیرفته است. در کنار مسیر ترویج مبانی معارف با روش تدریس و آموزش، نگارش محتوای مناسب در قالب کتاب، مقاله و... نیز نیازی جدی به حساب می‌آید که تا حدی از آن غفلت شده است. بیش از چهل سال پیش، یعنی در طول سال‌های ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶ هجری شمسی، استاد فقید مرحوم آیه‌الله حاج شیخ محمود تهرانی خراسانی رحمته الله دروسی را تحت عنوان «معارف اهل البیت علیهم السلام» ایراد فرمودند. استاد این دروس را در میان جمعی از یاران خود که سال‌ها در مبارزه با فرقه ضالّه بهائیت مشغول به تلاش و خدمت بودند، بیان کردند. چندی بعد، مطالب ایشان در قالب ۵۶ درس و در پنج باب «توحید و معرفه الله»، «عدل»، «نبوت»، «اسماء و صفات الهی» و «خلقت و طبیعیات» تدوین گردید. این مجموعه که بعدها به «دروس معارف» شهره گشت، به همت شاگردان آن مرحوم، به ویژه استاد فقید مرحوم آقای مهندس محمدحسین عصّار تنظیم شد. پس از پایان تدریس دوره اول توسط استاد، ایشان برای بار دوم و به شکل مبسوط‌تری، مجدداً تدریس معارف را آغاز کردند، اما متأسفانه مشکلات جسمی ایشان این دوره را ناتمام گذاشت. در دوره دوم، ایشان تنها موفق شدند بحث توحید و بخشی از بحث عدل را تدریس کنند. تدریس توحید در این دوره ۲۰ جلسه به طول انجامید.

از آنجایی که حجم دروس «توحید هفت درسی» زیاد بود و در دوره دوم نیز مباحث با تفصیل بیشتری بیان شده بود، طرحی برای بهره‌مندی از هر دو دوره پیشنهاد شد. به همت برخی از دانش‌آموختگان این مکتب، مجموعه‌ای شامل ۱۶ درس توحید آماده شد که مشتمل بر مباحث هر دو دوره اول و دوم است.^۱ اثر حاضر حاصل چند دوره تدریس همین جزوه است که در میان

۱. اخیراً جزوه‌ای ۲۰ درسی آماده شده است که دوره دوم، به عنوان متن و دوره اول به عنوان باورقی ارائه شده است.

معارف پژوهان صورت پذیرفته و توضیحات آن کلاس‌ها در هم تجمیع و در این قالب عرضه گردیده است.

جزوه «توحید شانزده درسی» از لحاظ محتوایی، سیری مشابه با جزوه «توحید هفت درسی» دارد. در تدریس دوره اول، مرحوم استاد ابتدا مطالبی را در باب توحید فطری و وجدانی، و مطابق با تعالیم کتاب و سنت و با محوریت معرفت الله، بیان فرمودند (دروس ۱ و ۲)؛ سپس به بررسی روش و دستاوردهای فیلسوفان مسلمان در توحید پرداختند (دروس ۳ و ۴) و سپس همین روند را در زمینه توحید عرفانی پیش گرفتند (درس ۵). در انتها، دوباره به توحید فطری و دینی باز گشته‌اند و مستندات بیشتری را در این باب بیان کرده‌اند. در جزوه شانزده درسی نیز همین روند تکرار شده که تطبیق تقریبی این دو جزوه در قالب جدول زیر قابل مشاهده است:

موضوع	جزوه شانزده درسی	جزوه هفت درسی
توحید فطری (۱)	دروس ۱ تا ۶	دروس ۱ و ۲ و قسمتی از درس ۴
توحید فلسفی	دروس ۷ تا ۹	دروس ۳ و قسمتی از درس ۴
توحید عرفانی	دروس ۱۰ تا ۱۳	درس ۵
توحید فطری (۲)	دروس ۱۴ تا ۱۶	دروس ۶ و ۷

مرحوم استاد در دوره دوم، گاهی مباحث عمیق‌تر و تفصیلی‌تری مانند «خلقت»، «انسان‌شناسی» و «عوالم پیش از دنیا» را طرح کرده‌اند و نیز گاهی به برخی ظرایف توحیدی اشاره داشته‌اند که در جزوه هفت درسی نیامده است. به عنوان مثال، ایشان تصریح کرده‌اند که «ماء بسیط، همان عرش مادی خداست» یا اینکه «عوالم اظله و اشباح، غیرمادی هستند». یا در باب عوالم ذری می‌فرمایند که مراد از «میثاق»، همان «نمایاندن ذات خداوند» توسط خود اوست:

«در عالمی پیش از این عالم، خدا خودش را به همین نحو به ما نمایانده است؛ به معرفی خودش، معروف ما شده است و ما معاینه خدا را با دیده خود خدا وجدان کرده‌ایم. این کار در آن‌جا انجام شده و این در ذات ما است. در کنه و جوهر وجود ما است. آن نمایاندن، عین میثاق است.»

یا می‌فرمایند در عوالم پیشین نیز ما فقر خودمان را وجدان کرده‌ایم:

«با همان معاینه‌ای که شده است، عجز و فقر جوهری ما را در همان نشئه به ما نمایانده است.»

به همین جهت، می‌توان ادعا کرد که جزوه شانزده درسی امتیازاتی نسبت به جزوه هفت درسی دارد. پس از ذکر این مقدمات، آنچه در تدوین و تنظیم کتاب حاضر مد نظر بوده، عبارت است از:

❖ استناد مطالب توحیدی به فطرت. از آنجایی که پایه و اساس تمامی ادیان آسمانی «فطرت» و «وجدان» است، سعی شده است تا مطالب توحیدی، به شکل فطری و وجدانی، ساده و همه‌فهم بیان شود تا از پذیرش تقلیدی مطالب جزوه جلوگیری شود.

❖ استناد مطالب توحیدی به آیات و روایات. بیشتر حجم کتاب حاضر، به مستندسازی مطالب جزوه به نصوص دینی، به ویژه روایات اهل بیت (علیهم‌السلام) اختصاص پیدا کرده است. در استنادات روایی نیز اولویت با جوامع حدیثی متقدم، به ویژه دو کتاب «الکافی» و «التوحید» بوده است.

❖ در برخی مطالب، روایات متعددی در جوامع روایی وجود دارد که ذکر تمامی آنان میسر نبود. از این روی، روایاتی به عنوان نمونه نقل و به منابع روایی ارجاع داده شده است تا علاقمندان به آن‌ها مراجعه کنند و بهره بیشتری ببرند.

❖ جمع میان روایات متعارض. گاهی میان ظواهر برخی روایات تعارضاتی دیده می‌شود که در جزوه حاضر به جمع میان آن‌ها مبادرت شده است.

❖ توضیح برخی عبارات مشکل جزوه. یکی از مثال‌های بارز آن، اصطلاح «لا فکری» است که در جای خود تبیین شده است.

❖ اشاره مختصر ولی متناسب با بحث، به مبانی فلسفی و عرفانی و پاسخ به برخی ناقدان.

❖ شرح مختصر مطالب معارفی دیگر مانند: «اسماء و صفات»، «آفرینش انسان و جهان»، «خلقت نوری اهل بیت (علیهم‌السلام)» و... واضح است که هر یک از این مباحث، بحر عمیقی هستند که پرداختن تفصیلی به آنها، اصل موضوع جزوه را تحت تأثیر قرار می‌داد. از این رو، به برخی مستندات آن‌ها اشاره شده و تفصیل بحث به جای خود موکول گشته است.

❖ پاورقی‌های کتاب، مربوط به جزوه توحید ۱۶ درسی است؛ و تمامی استنادات مربوط به شرح دروس، به صورت درون‌متنی ارائه شده است.

❖ برای تشخیص متن دروس مرحوم استاد از شرح آن، متن دروس به صورت زمنیه رنگی (خاکستری) ارائه شده است.

از آنجایی که جمع‌آوری مطالب بیان شده در یک مجلد میسر نبود، بر آن شدیم تا جلد اول را که موضوع واحدی را دنبال می‌کرد منتشر کنیم. این مجلد شامل دروس یکم تا سوم است که محور اصلی آن توحید فطری و مطابق با آیات و روایات است. درس اول بیشتر جنبه روش‌شناختی دارد و دو بحث اصلی و کلیدی «وجدان» و «لا فکری» در آن مطرح شده و تا حدی که به تطویل نینجامد، تفصیل داده شده است. درس دوم به وجدان خداوند در پی آیات انفسی می‌پردازد. به عبارت دیگر در این درس سعی می‌شود تا با متذکر ساختن متعلم به تقلبات و دگرگونی‌های نفسی، او را به خدای حقیقی خارجی متذکر ساخت و معرفت فطری محبوب را در دل او احیا نمود. در درس سوم نیز همین تذکرات دنبال شده و مطالب ارزشمند دیگری بیان شده است، از جمله اینکه یکی از مواضعی که انسان خدای خویش را می‌باید در زمانی است که گرفتار بلیه‌ای شده است. یا اینکه راه ازدیاد معرفت چیزی جز بندگی خداوند نیست. در انتهای این درس نیز مفهوم «لقاء الله» مورد بررسی قرار گرفته و معنای صحیح آن مبتنی بر مبنای کتاب و سنت تبیین گشته است.

تذکر این نکته نیز ضروری است که این کتاب برای معلمین دروس معارف در بحث توحید تنظیم شده است و الزامی به انتقال همه مطالب به دانش‌پروان نیست.

در انتها، از تمامی عزیزانی که در به ثمر رسیدن این اثر مرایای کردند به ویژه آقایان وحید مهران، محمدحسین کلاهی و عبدالحسن طالعی نهایت تقدیر و تشکر را دارم. امیدواریم خداوند پاداش تلاش ناچیز ما را تعجیل در ظهور موفور السرور حضرت «علم مصبوب» قرار دهد و به ما توفیق دهد تا قدم‌های مشابه دیگری را در راستای ترویج معارف اهل بیت علیهم‌السلام برداریم.

محمد هادی قندهاری

زمستان ۱۳۹۹ خورشیدی

ایام ولادت با سعادت امیرالمؤمنین علیه‌السلام